

1. Принципи тумачења канона

Свети канони чине темељне изворе канонског права, јер пружају најаутентичније сведочење истовремено о црквеним питањима што су постављана у различитим епохама и о начину на који се Црква с њима суочавала. Међутим, да би се канони проценили као извори канонског права, важно је прихватити објективан став о богочовечанској природи Цркве, специфичном духовном карактеру канона и њиховој тачној историјској сврси. Другим речима, потребно је распознати, с једне стране, њихове историјске *претпоставке* и *позадину*, и, с друге, *свест Цркве* коју они треба да изражавају када је реч о суочавању са проблемима што се појављују због погрешног разумевања садржаја откривења у Христу. Ту разлику је врло тешко успоставити јер канони изражавају свест Цркве у историјској и морфолошкој функцији проблема с којим се Црква суочава и постојећих услова. Јасно је да је само помоћу објективног историјско-канонског проучавања, заснованог на историјско-генетичком методу, могуће раздвојити историјску позадину канона од свести Цркве што је кроз њих изражена. Да би се остварио тај циљ, потребно је приступити процењивању канона, специфичном у односу на друге историјске изворе Цркве, и узети у обзир одређене темељне еклисиолошке претпоставке без којих би било немогуће правилно тумачити каноне.

Према томе, јасно је да целокупно канонско предање Цркве треба да буде процењено *исправним тумачењем* сваке одређене групе канона које су донели васељенски или помесни *сабори*

или који долазе од ауторитета великих *Отаца* Цркве. Међутим, исправно тумачење претпоставља *извођење* сваког канона или сваке групе сличних канона из пуноће светотајинског, пастирског и духовног искуства Цркве, па које се односи целокупан садржај канонског предања. Без тог претходног тумачења привидне супротности канона се умножавају према мотивацији или субјективним критеријумима које сваки пут усвајају канонисти, док се тобожња *застарелост* појединих канона током времена све више афирмише. Наиме, често је *слово* канона сматрано супериорнијим од *духа* и сваки канон је процењиван одвојено од целокупног канонског предања, то јест независно од садржаја откривења у Христу и суштине тајне Цркве. Чини се, дакле, јасним да *ерминевтика канона* не треба да изгуби из вида одређене специфичне *еклисиолошке* и *историјско-канонске* принципе тумачења, без којих је тумачење канона, па макар то били и изоловани канони, у опасности да буде пристрасна или чак погрешна процена њиховог духа или воље:

Прво, да би тумачио и процењивао каноне, истраживач мора да има *довољно богословско образовање* и *здрavo црквено мишљење*; у противном ће исправан приступ канонским документима бити немогућ. Текстови, наравно, не могу бити предмет историјско-литерарног, сувопарног или хоризонталног проучавања. Изгледа јасно да тумачење канона значи елиминисање, колико је то могуће, субјективности претпоставки или мотивација онога који их проучава, јер *a priori* ставови према канонима могу довести до погрешних закључака. Услове и циљеве канона поставља Црква тако да ограничи субјективно својство тумачења истраживача. Дакле, онај који проучава каноне мора прво да буде упућен у целокупан дух канонског предања, а затим да поштује *еклисиолошке* и *црквене* принципе, неопходне за тумачење канона.

Друго, да би се тумачили канони, потребно је озбиљно узети у обзир чињеницу да они не чине део за себе, независан и изолован од извора откривења, *већ да су органски интегрисани у*

Предање Цркве. Они тумаче Свето писмо и могу се тумачити само њиме и одвосом с целим Светим предањем Цркве. То се мора посматрати као услов *sine qua non* правилног тумачења канона, јер је читав њихов садржај непосредно или посредно заснован на Светом писму и Светом предању. За формулисање било ког канонског упутства потребно је, као неопходан услов, истаћи пуноћу садржаја откривења у Христу, таквог какво се стално и непрекидно живи кроз Цркву. Неиспуњавање тог услова у тумачењу канона било би, дакле, неопростива недоследност или опасан пропуст. Последице би биле тешке не само за правилно процењивање духа канона већ и за интегритет примењеног научног метода тумачења, јер одвајање канона од садржаја откривења у Христу *de facto* поништава објективне историјско-литерарне претпоставке за проналажење духа којим су вођени. Одвајање историјске форме канона од аутентичног садржаја откривења у Христу који је у њеној основи значило би уклањање сваког темеља канонског предања и његово разлагање у парцијалне историјске схеме, небитне за историју спасења и без икаквог односа са природом или циљем Цркве.

Треће, за разумевање или правилно тумачење канона потребно је *a priori* успоставити јасну разлику између историјског оквира и духа канонског предања који он на неки начин садржи. Тумачење канона не може се предузети у смислу аутономног јуридичког емпиризма, то јест у смислу једнозначног истраживања о изабраној формулацији или постављеном циљу. Напротив, ту лежи опасност било од тога да се слово канонског предања сматра апсолутним било од ограничавања његовог духа у додатни састав изричито предвиђених посебних случајева, где је Црква применила пуноћу истине вере коју живи. Сматрати апсолутним историјски садржај канонског предања значило би истовремено употребити *deo* да би се заменила *целина* духовног искуства које чини највиши позитивни „закон“ Цркве. Правилно тумачење канона, дакле, нужно претпоставља, с једне стране,

успостављање аутентичног *вертикалног* односа њиховог духа са садржајем откривења у Христу и, с друге, објективно *хоризонтално* интегрисање њиховог историјског оквира у црквено искуство сваке епохе.

Четврто, канони морају да се тумаче на основу *свих научних принципа ерминеvtике*. Другим речима, једноставно буквално тумачење није довољно. Осим тога, потребно је минуциозно истраживање: историјских *узрока* и тачне *сврхе* канона о којима је реч, одређенијих *канонских токова* епохе која се проучава, општије црквене ситуације, важности питања на која се канони односе, њиховог односа с паралелним црквеним проблемима, канонске терминологије употребљаване у епохи која се проучава, ауторитета црквених органа што су донели каноне, примењену процедуру, ток расправа, црквене основе које су подржале прихваћене каноне итд. Само се таквим одговорним и свеобухватним истраживањем еклисиолошких и историјско-канонских претпоставки може извршити историјско-литерарна критика текста канона тако да се утврди аутентичан текст, прецизно одреди канонско значење употребљених термина, разјасни тачна сврха усвајања сваког канона и, према томе, схвати њихова истинита воља.

Пето, током тумачења канона потребно је *избећи уобичајене погрешне аналошке паралелизме и субјективна или неумесна повезивања*, уклонити све двосмислености које иду наруку погрешним тумачењима, разјаснити или исправити сваки нејасни термин или формулацију, назначити евентуалне фалсификате докумената начињене у прошлости, представити предложена погрешна тумачења и истражити све могућности исправног тумачења текста. Потребно је тачно утврдити шта канон заиста *говори*, а шта *не говори* о епохи због које је настао, пронаћи шта је код њега *специфично* или шта он доноси *ново* и утврдити његово *слагање* са сличним или аналогним старијим или савременим канонским документима, или његов *развој* у односу према тим канонским

документима. На крају, дух и воља сваког канона треба да буду изражени позитивном формулацијом, а не суженим или буквалним тумачењем. Само се тако олакшава исправно извођење духа канона из целокупног садржаја откривења у Христу.

Шесто, уобичајена разноврсност израза канонског предања, установљена током тумачења канона, не треба да занима истраживача, јер сваки поједини канон не чини јединствено аутентично прилагођавање садржаја откривења у Христу историјском животу Цркве. Другим речима, могуће је паралелно постојање више канонских формулација о истом предмету или сличном предмету. Оне не ометају аутентичност датог историјског прилагођавања у одређеном канону. Канони не искључују историјску разноврсност аутентичног израза поруке спасења у Христу, иако спречавају суштинске противречности у том многообразију. Разноврсност форми без суштинских противречности уобичајена је у канонском предању.

Седмо, током тумачења канона, нарочито канона исте врсте, потребно је јасно разликовати оне који осуђују почињен канонски преступ (јерес, раскол, секту, разбојнички сабор, погрешно морално учење) од оних који имају за циљ да одреде канонске услове за реинтеграцију покајаних у окришће Цркве. На прве се обично примењује канонска акривија (строгост), иако су строже казне најчешће одређене за оне који угрожавају јединство Цркве. На покајане се, међутим, примењује црквена икономија, да би се истовремено ојачало јединство и да би се покајани спасли давањем освећујућих средстава Цркве. У том смислу, иако канонска акривија изражава природу и апсолутну суштину тајне Цркве, црквена икономија јесте пастирска примена тајне Цркве према приликама.

Осмо, исправно извођење издвојених канона исте врсте или сличних из њиховог органског јединства имплицира, у крајњој анализи, њихов однос према целокупном светотајинском искуству Цркве, јер, према православном предању, „Црква се

изражава (показује) у својим светим тајнама“ (Н. Кавасила). У том смислу се може рећи да они канони који се, на пример, односе на административну организацију помесне Цркве или католичанске Цркве извиру из *тајне свештенства* и да се, дакле, сви односе на канонско стицање, вршење или губитак свештеничке власти епископа, презвитера и ђакона, док су усмерени на *тајну свете евхаристије*, која рекапитулира свако светотајинско искуство и изражава целокупну тајну Цркве.

Девето, административно право Цркве одређује канонску поделу, у различитим временима, *права рукополагања епископа и суђења епископима*, као и улогу других клирика, монаха и лаика, тако да се потврди непрекидно јединство црквеног тела у *светој евхаристији* и целом светотајинском искуству Цркве. У истом контексту делује и *казнено право* Цркве које, великом разноврсношћу духовних казни, *једноставно одређује канонски однос епископа и других клирика, монаха и лаика према светој евхаристији и светотајинском искуству Цркве*. Карактер *административних* и *казнених* канона усмерен на евхаристију чини неопходним истовремено ерминевтичко извођење садржаја и амбивалентне терминологије (*рукоположење, одлучење, причешће*) канона о којима је реч из темељног принципа њиховог постојања и деловања. Тако се избегавају не само погрешна разликовања карактера канона (*административни, догматски*), уобичајена у правној теорији, већ и произвољна или погрешна тумачења амбивалентних канонских термина, као што су, на пример, термини *рукоположење* (бирање — вршење рукоположења), *одлучење* (мало или велико), *забрана причешћа* (покајање — казна) итд. Том ерминевтичком методом која узводи до основних принципа чува се аутентична воља сваког канона не само у његовој историјској формулацији већ и у духовном односу с целокупним деловањем црквеног тела.

Тумачење канона биће, дакле, успешно само ако се достигне, уз придржавање поменутих ерминевтичких принципа, изра-

жавање пуноће њихове поруке у актуелном духу, терминологији и језику. То је врло тежак и често опасан задатак, јер не постоје увек одговарајућа питања о аутентичном односу *канона* и *тумачења*, нити о потпуној истоветности *духа канона* и *духа тумачења*. Међутим, верност духа тумачења аутентичном духу садржаја канона тачно је таква каква се захтева од сваке нове канонске формулације. Наравно, повезаност с историјском формом или специфичним садржајем канона јесте неопходан услов али не обавезно и неопходан елемент тумачења, упркос томе што је током тумачења важно тражити аутентичан однос свих података савремених канонима, одређених њиховим духом и садржајем.

Међутим, објективна потешкоћа коју чини осигуравање, с једне стране, потпуне истоветности *духа* канона и *духа* његовог *тумачења* и, с друге, аутентичности *духа* у променама *слова* објашњава ригорозну позицију Православне Цркве у односу на каноне. Наравно, она не сматра апсолутним њихово *слово*, али их сматра *аутентичним* и *сигурним носиоцима* *духа* који је у њиховој основи. Тако она с изузетном осетљивошћу чува *истиниту историјску повезаност* *духа* и *слова*, не само да би се у канонима сачувала неповређена порука откривења у Христу већ и да би се утемељило њено истинито прилагођавање сваком времену и у историјским схемама које ће бити блиске вернима. Другим речима, поштовање које православље сведочи према тој *историјској равнотежи* *слова* и *духа* канона треба схватити не као болесни *традиционалистички синдром* његовог историјског развоја, већ, пре свега, као *неоспорно здраво осећање*, које има за циљ очување веродостојног извора и његове обнављајуће динамичности у свим епохама историје Цркве.